

В идеи и с труд

Срещата ми с Ивайло Знеполски дойде рано – през ’97 или ’98. Той водеше своя курс по обща семиотика в Културологията на СУ. Не мога да се похваля, че съм бил мигновено погълнат от нещата, с които ни занимаваше. За един 20-21-годишен студент отмерената лаконичност, беловласата достолепност и овладяната ерудиция, с която ни говореше за Сосюр, Пърс, Якобсон, Барт, Йелмслев и Лотман, за високите теории, не беше загължително наелектризираща. Научихме доста без да си даваме сметка. Говореше бавно от малки листчета със ситен почерк и записвахме лесно. Същинската ни и съвсем навременна (този път) среща дойде през 2000 г., когато избрах да бъда част от магистърската програма по социална антропология и неговия курс за интелектуалците в НРБ. Донякъде изненадващо високият теоретик много настояваше да работим в архива. Винаги съм искал да откривателствам и сам се убедих, че ровенето в папките на Литературния музей, документите на Александър Жендов, Георги Караславов, Тодор Генов, Орлин Василев и други представители на лявата интелигенция между двете войни ми доставя искрено удоволствие. Потъването в праха на автентичните думи и отминалите случки ме отърва от предразсъдъците и ме поведе към разбирането. Бях щастлив с дипломната си работа за „Подчинената муза“. Идеята за заглавието ми подсказа Ивайло. По същия незадължаващ начин дойде вметката му, че се отваря докторантско място при него (2003 г.). Този път решихме да се захвана с Пърс – обратно към високата и не толкова позната теория. Разреденият въздух на Пърсовата семиотика не предполага чест контакт с българската история, но през 2007 г. здравословно и спасително за неугасналите

Ивайло Знеполски на представянето на сборника „Другият Пютюн“. 30 май 2011 г.

ми исторически интереси се оказва начинанието „Институт за изследване на близкото минало“, както и цялата общност около него. Така и до днес. Като погледна назад, има-няма повече от 20 години общуване с Ивайло Знеполски. Това си е изграждане. Неговото поколение (роген 1940 г.) и моето (1977 г.) са далеч едно от друго. Разделя ги поне едно друго поколение. Затова не се получи да споделим ежедневието си, почивката, забавленията. Мисля, че е за добро. Остава си същият премерен, сдържан, невитиеват, но дълбок

и ясен мислител; последователен и верен на убежденията си човек; работлив, очакващ, въвлечащ и честен шеф. Няма как този дестилат да остане под знака на „загубата“, „сбогуването“ и други топли човешки жестове. Написал ми е: „Спомен за годините на измамна лекота и здрав труд...“. Последното стискане на ръката: „Това, което ни остава, е вълнуваща интелектуална авантюра“. В идеи и с труд...

ДИМИТЪР Щ. ДИМОВ

Създателят на общности

Еlegantен и сдържан. Така ще запомня аз проф. Ивайло Знеполски. Точно както си представям, че трябва да изглежда един академичен човек. Elegantен в изказа и начина на мислене, дори и във външния си вид. Сдържан, но не и сух в отношенията с еднوميшленниците. Сдържан, но винаги аргументиран и в критиките към своите опоненти. Внушаваше доверие и убедителност, без да издава силни емоции или да повишава тон. Човек с позиция, която защитава ненапратчиво, но много последователно. Със сигурност още дълго ще ползваме, цитираме и анализираме неговото академично наследство, неговите книги. Но тези неговии качества направиха възможно неговото най-голямо постижение – това да създава общности. Навсякъде, където е работил – в катедра „Културология“, Дома на науките за човека и обществото, Института за изследване на близкото минало, той остави след себе си институции, основани не на неговата лична харизма или авторитет, а на общността от хора, които той успяваше да обедини, мотивира и насърчи. Задавал съм си въпроса как успява да изгради тези общности. От личен опит мога да говоря само за Института за изследване на близкото минало. Намирам създаването на общности за важно качество в нашето фрагментирано време. Затворени в своите възгледи, днес често сме готови да чуем само тези, които мислят като нас. И бързо да загубим интерес, да започнем яростно да спорим или да се обидим на тези, които не споделят нашето мнение. Изкушаваме се да се изтъкнем, като открием и посочим грешките на останалите. Затова и първото условие за успешно съграждане на общности е не толкова дългосрочното планиране, колкото способността за поддържане на добри отношения с колеги, които не винаги могат да бъдат приятели. В това отношение неговата сдържаност винаги беше предимство.

Институтът за изследване на близкото минало стана възможен благодарение на вече изградения негов личен авторитет. Но този авторитет трябваше да бъде защитен и пред нас, които тогава не го познавахме толкова добре. Всички, участвали в обсъжданията на Института, помним как нерядко тези обсъждания са били строги, понякога сурови. След тях се налагаше допълнителна и понякога дълбока преработка на изследване, което всеки мислеше за завършено и искаше по-бързо да бъде издадено. На тези обсъждания той винаги взимаше думата последен. Винаги беше подготвен, проектът беше внимателно изчетен, поставяше на автора въпроси, но и повдигаше критики, които понякога изискваха още месеци работа, преди да се стигне до публикация. Начинът, по който отправяше тези критики, никога не оставяше съмнение, че са изказани добронамерено. А дори и когато тези критики бяха сурови, те никога не бяха изказвани със силни думи. Другият фактор, направил възможно съхраняването на създадените от него общности, беше последователността между личното и публичното му говорене. Не вярвам, че този опит беше придобит от участието му в политиката. Дори и да не съм бил съгласен с някои от изказаните от него тези и оценки, никога не забелязах разлика между това, което казва публично и това, което би казал директно на човека, за когото става дума. В наше време, когато мнозина различават думите, казани днес, да бъдат забравени още на следващия ден, намирам тази последователност за трудно постижим, но и важен стандарт за следване. Част от умението му да създава общности беше и способността му да се учи, дори и от по-млади и по-неопитни от него хора. Страстта му беше културологията и историята на идеите, но в Института той стана и историк. Макар и критичен към редица страни на

българската историография, а понякога и към методите на историята, самият той откри скритото очарование на архивните документи, направило възможни неговии книги като „Как се променят нещата. От инциденти до голямото събитие“. Вероятно заслуга за това имаха и другите колеги от Института за изследване на близкото минало, мнозинството от които „чисти“ историци. Колкото и да беше критичен към дребнавостта на нас, историците, които сме способни да правим бележки за липсата на посочен лист от цитираната архивна единица, той успяваше да отговори и на този стандарт. А това превърна неговите книги в изследвания, които се ползват и цитират в най-различни научни дисциплини. Защото той беше един от малцината, способни да съчетаят теоретични познания с пунктуална архивна работа, и то по начин, трудно постижим за останалите. Още нещо направи възможна общностите, създадени от него, да бъдат трайни. И това беше желанието му да даде перспектива. Не само за себе си, но и за своите колеги. Конкретно по отношение на Института това намери израз в стремежа за издаване не само на оригинални научни изследвания, но и в желанието му тези изследвания да надхвърлят българските граници. Така стана възможен сборникът *Bulgaria under Communism*, едно от малкото изследвания на английски език, представящи задълбочено българския комунизъм. Допускам, че стремежът за създаване на общности беше негово съзнателно усилие. Уверен съм, че имаше съзнанието, че личният успех е възможен не въпреки, а тъкмо благодарение на успеха и на другите. Толкова по-голяма е и нашата отговорност да се опитаме да съхраним и развием общностите, създадени от него.

МОМЧИЛ МЕТОДИЕВ

Незаменимият

Нямало незаменими хора? Професор Ивайло Знеполски по най-категоричен начин оборва това левичарско твърдение, с което дълго време се спекулираше. Можем да мислим в щастливи ретроспекции всички тези десетки и десетки събития, прояви, конференции, срещи с именити световни интелектуалци, които без него просто нямаше да ни се случат. Така на междата на двете хилядолетия получихме възможността да дебатираме общоевропейски проблеми на културата и геополитиката в присъствието и с участието на Пол Рикъор, Жак Дерида, Юрген Хабермас и на още десетки знаменитости на хуманитаристиката и на политическата мисъл. Самият професор Знеполски участваше като равен с равните в тези запомнени завинаги негови „Софийски диалози“. Самото съграждане на ръководения от него български клон на един **Дом на науките за човека и обществото** бе пример без прецедент за проявен организационен талант, за удивителна способност да събира около себе си съмишленици и в чужбина, и у нас. Той можеше да беседва с Умберто Еко, с Райнхард Козелек и с Пиер Нора наистина пълноценно и да печели тяхното уважение и колегиален респект. Чрез своите разнородни проекти за изучаването на близкото, на проклетото комунистическо минало, чрез своя последен Институт, проф. Знеполски ни предостави

широката перспектива да мислим с респект за опитващите се да се съпротивяват „меко“ на режима или дори да го „коригират“, но и без да ги идеализираме прекомерно и безоснователно. Това особено се отнася за групата млади през 60-те–70-те години университетски историци и философи с критични нагласи. Но може би най-същественният принос на проф. Знеполски бе сложният общотeorетически прочит на комунистическия режим, направен от него с близко приближение към социалния терен, но и с развитата способност да се съграждат общозначими за подобни режими типологии. В този свой Институт за изследване на близкото минало той привлече, обедини около себе си и осигури развитието на цяла мощна група нови изследователи. А проф. Знеполски бе и семиотик-теоретик, кинокритик и киноисторик в по-ранните си години, бе и истински оригинално мислещ философ на историята. Той бе и на два пъти успешен министър на културата. Той можеше и да слуша внимателно, но и да ти направи заслужената остра критична забележка. Наистина е незаменим проф. Ивайло Знеполски! Малко е да се каже, че ще бъде запомнен с всичките си светли и високи дела!

ПРОФ. МИХАИЛ НЕДЕЛЧЕВ

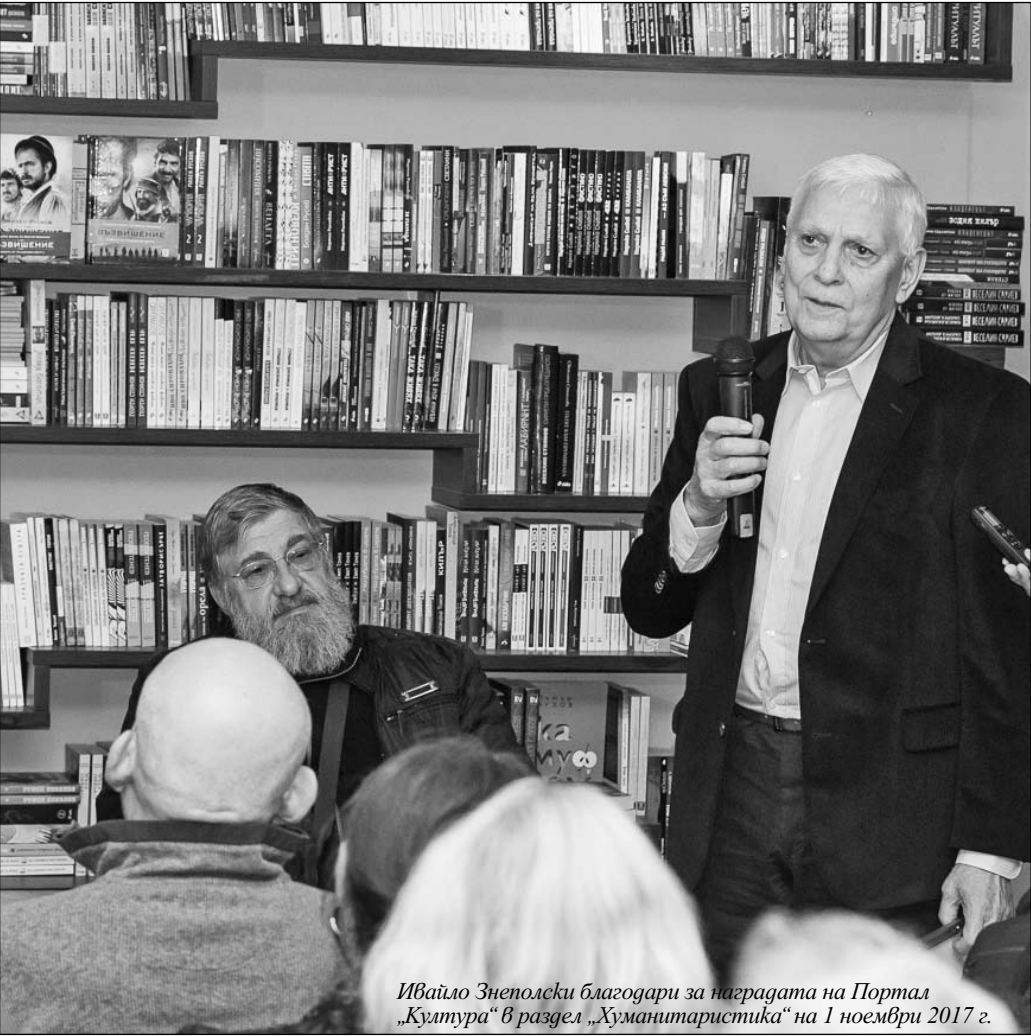

Полифоничен и цялостен

Давам си сметка, че каквото и да се каже за Ивайло Знеполски, ще е недостатъчно – поради неговата всеобхватност, ще е повърхностно – заради дълбочината му, ще е оргинерно – заради интелектуалната му мъдрост, ще е... А се чувствам дължник, нали той писа за мен по повод моя годишнина. И по-важно: чувствам задължението, по-скоро необходимостта да изразя загубата за българския театър с неговата кончина. Познавахме се от тридесет години (усещате ли маразъма на миналото време), от които петнадесет работихме по проблемите на съвременната българска драматургия след учредяването на театралната категория драматургичен „Аскеер“. Като член на журито на тази категория – редом с Богдан Богданов, Вера Мутафчиева, Пламен Дойнов, Георги Господинов, Георги Каприев и пр. – Ивайло Знеполски допринасяше безапелационно и проникновено за насърчаването и

развитието на съвременната българска драматургия. Той участваше и в ежегодното списване на томчетата на Библиотека за съвременна българска драматургия „Аскеер“ с уникален професионализъм. В своите аналитични предговори – с присъщата си ерудиция и артистизъм – Знеполски хвърляше мостове и чертаеше евристични паралели между западноевропейската култура и впечатляващи образци в най-новата ни театрална драматургия. Съчетаваше безкомпромисност и съчувствие с лекотата на просветения, аристократизъм и страст с убедеността на посветения. Полифоничен и цялостен, Ивайло Знеполски е от малкото неповторимости на нашето време. И такъв ще остане в духовната ни история. Бъди благословен вовеки, непрежалими приятелю!

МИЛЕН МИЛАНОВ

Ивайло Знеполски благодари за наградата на Портал „Култура“ в раздел „Хуманитаристика“ на 1 ноември 2017 г.

Задълбочен изследовател на киното

Философът и културолог проф. Ивайло Знеполски е от малцината филмови критици, които концептуализират своите анализи и изследвания на кинематографичния процес у нас и в световното кино. Това е пряка функция от високата му специализирана квалификация като академичен учен, но съчетана с личното му присъствие през по-ранни години в реалната филмова практика у нас и задълбочено познаване на водещите тенденции в световното кино. Пряко свидетелство са дори само заглавията на основните му монографии и книги, публикувани с неотстъпна последователност през годините: „Актуалното кино“ (1969), „Пътници и пътеки на българското кино“ (1972), „Между отчуждението и насилието“ (1974), „Кинематографичният процес“ (1980), „Филмът в полето на културата“ (1985), „Катастрофата като филмова метафора“ (1992) и други. Още с появявата си авторските му книги, както и съставената от него антология в 2 части „Из историята на филмовата мисъл“ (1986-88) се открояваха в профилираната филмова литература. Защото те не само засягаха важни тематични области и актуални проблеми в собственото изследване на киното, но запълваха безспорни липси със специфични културологични наблюдения. А не на последно място, анализираха нови за времето си комуникационни аспекти на масовите медии, които завземаха непознати преди пространства в информационната вселена, наложени от новите технологични възможности. Показателна кратка илюстрация за критическия подход в текстовете на проф. Знеполски е дори само заглавието на неговата рецензия за филма „Лачените обувки на незнайния войн“ (1979). Мнозина го назоваваха „Амаркорд“ на Рангел Вълчанов“ като един от най-зрелите му авторски филми. Неочакваният обобщаващ наслов на проф. Знеполски бе „Паметта на аграрната цивилизация“! Три думи, които мигом осветяват филма като културен феномен! А така със своя индивидуален изследователски ключ проф. Ивайло Знеполски очерта безспорното си лично присъствие в теорията и критиката на киното като самостоятелна сегмент от общия културен процес.

ПРОФ. БОЖИДАР МАНОВ